

Forslag til årsplan Fabel 10

Periode og kapitler	Teoristoff/sjanger	Grammatikk og rettskriving	Tekstsamling	Digitale ressurser
August 8 Roman, s. 153–175 5 Sidemålet i bruk, s. 95–101	Hva kjenner tegner roman-sjangeren? – Motiv, tema og budskap – Byggemåter og litterære virkemidler – Romantyper – Å skrive om en roman	(Kartleggingsprøver) Repetisjon av grammatikk på sidemålet: – Substantiv	Fiksjonstekster (august og september): <i>Victoria</i> (Knut Hamsun), s. 342 <i>Kransen</i> (Sigrid Undset), 351 <i>Naiv.Super.</i> (Erlend Loe), s. 357 <i>Bli hvis du kan. Reis hvis du må</i> (Helga Flatland), s. 363 <i>Utfor</i> (Sunniva Relling Berg), s. 367 <i>Faen ta skjebnen</i> (John Green), s. 374	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Roman» og «Sidemålet i bruk». Lydinnspeiling av kapitlene.
September 8 Roman, s. 153–175 (fortsetter) 2 Fordypnings-emne (kurskapittel), s. 35–49 4 Setninger i sammenheng, s. 67–93	Å forberede eget fordypningsemne i norsk: – Jakten på gode fordypningsemner og problemstillinger – Presentasjonsform – Kilder og tekster – Arbeid med oppgaven	Repetisjon av grammatikk: – Setningsledd – Tekstbinding – Tegnssetting	I denne perioden blir det lesing av selvvalgt litteratur til fordypnings-emnet. Saktekster: <i>I sona</i> (Agnes Ravatn), s. 297 <i>Niels Henrik Abel – ein biografi</i> (Arild Stubhaug), s. 302	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Roman», «Fordypningsemne» og «Setninger i sammenheng». Lydinnspeiling av kapitlene.
Oktober 2 Fordypnings-emne, s. 35–49 (fortsetter) 6 Søknad, CV og formelle brev, s. 123–135 5 Sidemålet i bruk, s. 98–104	Å skrive søknad, CV og formelle brev: – Å skrive søknad – Å skrive CV – Formelle brev – Lesing av saktekster – Avslutte fordypningsemne	Repetisjon av grammatikk på sidemålet: – Genitiv – Ord med etterstavinger som <i>-het</i> og <i>-else</i> på bokmål – Ord med forstavinger som <i>an-</i> og <i>be-</i> på bokmål	Saktekster: <i>Ferskingens første tur</i> (Elin Hansson), s. 262 <i>Bli en superstudent!</i> (Mathias Vedeler), s. 256 <i>Hvorfor blir ting kleint?</i> (Ida Korneliussen), s. 268	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Fordypningsemne», «Søknad, CV og formelle brev» og «Sidemålet i bruk». Lydinnspeiling av kapitlene.

Periode og kapitler	Teoristoff/sjanger	Grammatikk og rettskriving	Tekstsamling	Digitale ressurser
November 9 Dramatikk, s.177–197 5 Sidemålet i bruk, s. 105–107	Hva er dramatikk? – Skuespill – Oppbygging, innhold og formål – Å framføre skuespill	Repetisjon av grammatikk på sidemålet: – Adjektiv – Verb	Fiksjonstekster: <i>Romeo og Julie</i> (William Shakespeare), s. 379 <i>Et dukkehjem</i> (Henrik Ibsen), s. 386 <i>Sonen</i> (Jon Fosse), s. 394 <i>Peer Gynt</i> tegneserie (Geir Moen, David Zane Mairowitz og Henrik Ibsen), s. 441	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Dramatikk» og «Sidemålet i bruk». Lydinnspeiling av kapitlene.
Desember 11 Ett land – mange språk, s. 217–233 3 Ord og ordlaging, s. 53–57 Repetisjon av debattartikkel fra 9. trinn (se læringsplakat på elevnettsted) (Ev. fagdag)	– Dialekter – Bokmål og nynorsk – Når språk møtes – Samisk Arbeid med eksempeltekster: debattartikkel (Ev. fagdag)	Ord og ordlaging: – Sammen-setninger – Forstavelser og etterstavelser	Saktekster: <i>Pass opp! Skarre-r-en ruller over landet. R-r-r-r-r!</i> (Sven Arthur Ljosland), s. 254 <i>Ingen invitasjon i år heller</i> (Jens Dahle-Granli), s. 270 <i>Mobbing og utestenging mellom jenter har blitt verre</i> (Mari Lund Wictorsen), s. 272 Fiksjonstekster: <i>565. tiden/565. åigi</i> (Nils-Aslak Valkeapää) <i>Språket</i> (Hege Siri), s. 428 <i>Epilog</i> (Rawdna Carita Eira), s. 429	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Ett land – mange språk» og «Ord og ordlaging». Lydinnspeiling av kapitlene.
Januar 7 Essay, s. 137–149 5 Sidemålet i bruk, s. 112–117 Repetisjon av novellesjanger fra 9. trinn (se læringsplakat på elevnettsted) (Ev. litterært fordypnings-emne)	Hva er reflekterende tekster? – Gjennomgang og repetisjon av ulike typer reflekterende tekster (kåseri) – Essay – Å skrive essay Arbeid med eksempeltekster: – Novelle (Ev. litterært fordypningsemne)	Repetisjon av grammatikk på sidemålet: – Pronomen – Determinativer	Saktekster: <i>Foreldre, Forelsking og Fotball</i> ((Ragnar Hovland), s. 284–286 <i>På vegne av venner</i> (Kristopher Schau), s. 287 <i>Jeg ville ikke leve lenger</i> (Lene Marlin), s. 291 <i>Hjerte, hjerte, hjerte</i> (Christine Koht), s. 295 Fiksjonstekster: <i>Ballstemning</i> (Alexander Kielland), s. 310 <i>Hjemkomsten</i> (Kjell Askildsen), s. 316 <i>Livet i et skilpaddeskall</i> (Ingeborg Arvola), s. 322 <i>Den store ulykka</i> (Lars Mæhle), s. 332	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Essay» og «Sidemålet i bruk». Lydinnspeiling av kapitlene.

Periode og kapitler	Teoristoff/sjanger	Grammatikk og rettskriving	Tekstsamling	Digitale ressurser
Februar 12 På svensk og dansk, s. 235–247 (Ev. språklig fordypningsemne)	Sammenlikning av de nordiske språkene: – En sang på to språk – Svensk og dansk i forhold til norsk – Mer om svensk – Mer om dansk (Ev. språklig fordypningsemne)		Saktekster: <i>Småord skaper trøbbel i dansk-norsk ekteskap</i> (Randi Lillealtern), s. 257 <i>Hvilke språk ligner minst på norsk?</i> (Ida Korneliussen), s. 260 Fiksjonstekster: <i>Att döda ett barn</i> (Stig Dagerman), s. 319 <i>Skitur</i> (Kim Fupz Aakeson), s. 326	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlet «På svensk og dansk». Lydinnspeiling av kapitlet.
Mars 10 Film, s. 199–213 3 Ord og ordlaging, s. 58–63 (Ev. fagdag)	Hva er film? – Kortfilmen <i>Skylappjenta</i> – Filmens oppbygging – Filmens virkemidler – Filmens budskap – Ulike typer film Arbeid med lyrikk (Ev. fagdag)	Ord og ordlaging: – Lånord og fremmedord – Antonymer og synonymymer – Homonymer og homofoner	Fiksjonstekster: <i>Mannen som elsket Yngve</i> (Tore Renberg), s. 405 <i>Sønner av Norge</i> (Nikolaj Frobenius), s. 410	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene «Film» og «Ord og ordlaging». Lydinnspeiling av kapitlene.
April 1 Mot eksamen (kurskapittel), s. 11–33 Repetisjon av lyrikk fra 9. trinn (se læringsplakat på elevnettsted)	Forberedelse til skriftlig og muntlig eksamen: – Før eksamen – Trude og heldagsprøven – Å besvare eksamensoppgaven – Muntlig eksamen	Repetisjon av grammatikk og rettskriving: – 3 Ord og ordlaging – 4 Setninger i sammenheng – 5 Sidemålet i bruk	Fiksjonstekster: <i>Til ungdommen</i> (Nordahl Grieg), s. 416 <i>Ungkarssalme</i> (Alf Prøysen), s. 419 <i>Det er langt mellom venner</i> (Kolbein Falkeid), s. 421 <i>Legg ikke ditt liv i mi hand</i> (Åse-Marie Nesse), s. 422 <i>Tenke sjæl</i> (Trond-Viggo Torgersen), s. 423 <i>Flytt deg litt da</i> (Marit Tusvik), s. 424 <i>Den siste innbytteren</i> (Lars Saabye Christensen), s. 426 <i>Tåken</i> (Lars Vaular), s. 430 <i>Styggen på ryggen</i> (Pål Tøien), s. 432 <i>Minne om mor en sommer</i> (Kjersti Bjørkmo), s. 434	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlet «Mot eksamen». Lydinnspeiling av kapitlet.

Periode og kapitler	Teoristoff/sjanger	Grammatikk og rettskriving	Tekstsamling	Digitale ressurser
Mai Oversikt over litteraturhistorie s. 250–253 Repetisjon av teori- og kurskapitlene og tidligere gjennomgåtte sjangre og emner (se elevnettstedet for læringsplakater)	Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Saktekster: <i>Kollektiv krisevegring</i> (Hilde Lundgaard og Robert Veiåker Johansen), s. 275 <i>Fordommene ga oss en lærepenge</i> (Vilde Serina Brunvoll), s. 282 Fiksjonstekster: <i>Maus</i> (Art Spiegelman), s. 435 Repetisjon av tekster	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene. Lydinnspeiling av kapitlene.
Juni Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Repetisjon og gjennomføring av eksamen	Elevnettsted: Kapittelquiz Egenvurderingsskjema Digitale oppgaver Læringsplakater Lærerens digitalbok: Lenker finnes i veiledningen til kapitlene. Lydinnspeiling av kapitlene.

2

Fordypningsemne

Ressurser til kapitlet

Læreboka *Fabel 10*

Side 35–49

Kopioriginaler

000 Strukturert tankekart og disposisjon

000 Begrepskart

Lærerens digitalbok

- [Lenke til lærerveiledningen](#)
- [Kopioriginaler i pdf-format](#)
- [Lydfiler til kapitlet](#)
- [Lenke til Digital elevressurs – Basis](#)

Digitale elevressurser – Basis

lokus.no/direkte/fabel/basis

- [Læringsplakatene](#)
- [Vurderingsskjema](#)
- [Kapittelquiz](#)
- [Digitale oppgaver](#)

Kapitlet og læreplanen

Kompetansemål

I dette kapitlet tar vi spesielt for oss følgende kompetansemål fra læreplanen:

- presentere resultatet av fordypning i to selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært emne eller et språklig emne, og begrunne valg av tekster og emne
- planlegge, utforme og bearbeide egne tekster manuelt og digitalt, og vurdere dem underveis i prosessen ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering
- presentere norskfaglige og tverrfaglige emner med relevant terminologi og formålstjenlig bruk av digitale verktøy og medier
- orientere seg i store tekstmengder på skjerm og papir for å finne, kombinere og vurdere relevant informasjon i arbeid med faget
- integrere, referere og sitere relevante kilder på en etterprøvbar måte der det er hensiktsmessig

Læringsmål

I læreboka er målene fra læreplanen brutt ned, og etter å ha arbeidet med kapitlet skal elevene kunne:

- velge tema for fordypningsemnet
- lage gode problemstillinger
- velge en presentasjonsform som passer for oppgaven de har fått og emnevalget deres
- gjennomføre og presentere et selvstendig arbeid som svarer på problemstillingen deres

Faglig bakgrunnsstoff

I læreplanen finner vi følgende kompetansemål:

«Presentere resultatet av fordypning i to selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært emne eller et språklig emne, og begrunne valg av tekster og emne.»

Kompetansemålet har vært styrende for innholdet i kapitlet. Selv om også andre deler av læreplanen har en naturlig plass i arbeidet med fordypningsemnet, er likevel dette kompetansemålet utgangspunktet for struktur og innhold i kapitlet.

Fordypningsemnet gir elevene muligheten til å fordype seg i et valgfritt, norskfaglig emne og arbeide med dette over lengre tid. Hensikten med fordypningsemnet i norsk, er at elevene skal vise at de kan finne informasjon, velge ut, vurdere og bearbeide informasjon, og presentere funnene de har gjort, på en selvstendig og reflektert måte. Kompetansemålet åpner for mange interessante og spennende muligheter. Hva elevene velger å skrive om og hvordan de disponerer oppgaven, er opp til den enkelte elev. Det vil nok likevel være både klokt og hensiktsmessig at dette skjer i samråd med norsklærer. Dette er en krevende oppgave, og det

er ikke alle elever i denne aldersgruppen som er i stand til å forvalte denne valgfriheten på en like god måte. Derfor kan det være lurt at lærer setter rammene for presentasjonsform, omfang og emne. Fordypningsemnet i norskfaget er for mange elever første gang de arbeider selvstendig med en så omfattende oppgave. Erfaringene og lærdommen de tar med seg fra arbeidet med fordypningsemnet, vil for de fleste elever også være nyttige å ha med seg når de skal opp til muntlig eksamen. I tillegg gir arbeidet med fordypningsemnet en forsmak på en type oppgave som mange av elevene vil møte i det videre utdanningsløpet.

Ettersom arbeidet med fordypningsemnet dekker flere av kompetansemålene etter 10. trinn, får elevene muligheten til å vise bredden i sin kompetanse, både når det gjelder ferdigheter og når det gjelder kunnskap. Elevene skal i fordypningsemnet vise evne til å:

- Velge et norskfaglig emne, gå i dybden og arbeide selvstendig med det
- Utforme en konkret og dyptgående problemstilling og arbeide grundig med den
- Velge relevante kilder og materiale og bruke det korrekt og på en hensiktsmessig måte
- Analysere emnet og materialet på en norskfaglig måte
- Formidle arbeidet muntlig og/eller skriftlig
- Reflektere over egne valg og egen arbeidsprosess

Kilder og tips til videre lesing

Ønsker du å lese mer om eksamensforberedelser, finnes det et bredt utvalg ressurser på nett. Disse nettstedene har gode tips, konkrete opplegg og teoretisk bakgrunnsstoff som kan være til god hjelp i arbeidet med fordypningsemnet:

- Deichmanske biblioteks nettsider: tema.deichman.no
- Skrivesenterets nettsider: skrivesenteret.no

Arbeid med kapitlet

Viktige ord og begreper

- Kompetansemål
- Tematikk
- Problemstilling
- Sammensatt tekst
- Analyse
- Målgruppe
- Mottakerbevissthet
- Relevante kilder
- Kildekritisk
- Disposisjon
- Vurderingskriterier
- Presentasjonsform

Om kapitlet

Kapittel 2, «Fordypningsemne», tar som sagt utgangspunkt i kompetansemålet «Presentere resultatet av fordypning i to selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært emne eller et språklig emne, og begrunne valg av tekster og emne.»

Selv om dette kapitlet først og fremst er knyttet til arbeidet med fordypningsemnet, kan likevel mye av det som presenteres i dette kapitlet, selvsagt også egne seg godt i arbeidet med skriveprosessen og muntlige framføringer. Mye av den kompetansen elevene skal vise i arbeidet med fordypningsemnet, handler jo om ferdigheter og kunnskap de har tilegnet seg i løpet av grunnskolen.

Kapitlet er bygd opp slik at elevene først får en kort innføring i hva fordypningsemnet handler om og hvordan det best kan gjennomføres. Deretter veiledes elevene steg for steg gjennom de ulike fasene av arbeidet med fordypningsemnet. Underveis presenteres ulike tips, metoder og oppgaver som kan hjelpe elevene med innhold, struktur og oppbygging av oppgaven. Ettersom noe av arbeidet med fordypningsemnet muligens vil foregå mens elevene er hjemme, er strukturen i kapitlet lagt opp slik at elevene kan orientere seg i og arbeide med fagstoffet også på egen hånd.

Vi vet at denne type oppgave er krevende, og at mange elever derfor kan trenge tett oppfølging og veiledning både i forkant av og underveis i prosessen. Fordypningsemnet stiller nemlig krav til selvstendig og kritisk tenkning, og at de er i stand til å vise grunnleggende ferdigheter innenfor analyse og tolkning. Selv om kvaliteten på elevenes fordypningsoppgaver naturlig nok vil variere, er dette likevel en type oppgave alle elever kan gjennomføre ved hjelp av tydelige rammer og god veiledning. Kapitlet er derfor bygd opp slik at det loser elevene gjennom både planleggingsfasen og selve utformingen av oppgaven. Når elevene er i gang med fordypningsemnet, vil de ha god nytte av å bruke kapitlet som oppslagsverk og bruksanvisning på egen hånd.

Om problemstilling og tekstutdrag

Vi har brukt problemstillingen «På hvilken måte skildrer Knut Hamsun menneskets følelse av å være fremmed i det moderne samfunnet i romanene *Sult* og *Mysterier*?» som et konkret eksempel og utgangspunkt for elevenes arbeid med egne problemstillinger. Skal oppgaven bli strukturert og god, er det viktig at elevene forstår betydningen av å utarbeide en god problemstilling før de begynner å arbeide med selve innholdet i fordypningsemnet. Først når problemstillingen er på plass, kan elevene begynne å arbeide med selve innholdet i oppgaven. For å vise elevene hvordan arbeidet med innholdet hele tiden styres av problemstillingen, bruker vi bruddstykker av en tekst i utvikling som eksempeltekst. På denne måten unngår vi en ren teoretisk tilnærming til emne og fagstoff, og elevene får en konkret og virkelighetsnær innføring i hvordan de bør arbeide med fordypningsemnet.

Bakgrunnen for dette oppsettet og denne fremgangsmåten, er todelt. For det første vil elevene ha større utbytte av konkrete eksempler og framgangsmåter, enn av en ren teori-basert tilnærming til fagstoffet. Konkrete eksempler fungerer ofte bedre for elever i denne aldersgruppen enn det abstrakte teorier gjør. For det andre kan vi ved hjelp av eksempel-problemstillingen og eksempelteksten konkret vise en fordypningsoppgave i utvikling.

I tillegg til eksemplene elevene møter i dette kapitlet, bør de også presenteres for andre eksempler på problemstillinger og fordypningsoppgaver. Sammen med elevene kan lærer

identifisere kjennetegn og kvalitetstrekk ved disse fordypningsoppgavene, noe som vil være til stor hjelp for elevene når de setter i gang med sine egne prosjekter.

Forslag til emnestartere

Eksisterende problemstillinger

En måte å starte emnet på, er å vise elevene ulike eksempler på problemstillinger. Elevene vil da se at det finnes mange måter å formulere gode og spennende problemstillinger på. For at samtalen skal bli så konkret som mulig, kan man ta utgangspunkt i hva de ulike problemstillingene spør om og diskutere hva som kjennetegner en god problemstilling. Deretter kan man ta for seg en konkret problemstilling og diskutere denne. Hva er tema for denne problemstillingen? Hva er det som gjør denne problemstillingen god? Hvordan sikrer man seg at man svarer på problemstillingen? Hvilke kilder kan være aktuelle å bruke og hvordan integrerer man dem i oppgaven på korrekt måte? På hvilken måte styrer problemstillingen arbeidet med disposisjonen? Avslutningsvis kan elevene forsøke å lage egne problemstillinger etter mønster av de som er blitt gjennomgått og diskutert.

Dette lurer jeg på

En annen måte å starte opp emnet på, er å spille på elevenes iboende nysgjerrighet og utforskertrang. Be elevene om å skrive ned ting de lurer på, fenomener de ikke forstår eller noe de kunne tenke seg å finne ut av. Det kan være et poeng at tema for oppgaven ikke trenger å ha noe med norskfaget å gjøre. Eksempler kan være: Hvorfor lander alltid katten på beina? Hvorfor er kull svart? Hvilke energikilder kan erstatte oljen? Etter at elevene har skrevet seg ferdig, skal de velge noen av forslagene sine og presentere disse for resten av klassen. Underveis stopper lærer opp og kommenterer spørsmål som tematisk er spesielt spennende eller som har en interessant vinkling. Når alle elevene har lest opp forslagene sine, oppsummerer lærer, med fokus på hva som kjennetegner gode spørsmål. Deretter skal de forbedre og utvikle spørsmålene sine etter mønster av spørsmålstypene de finner i læringsplakaten på side 39. Avslutningsvis presenterer elevene de reviderte spørsmålene to og to eller i hel klasse. Når elevene begynner arbeidet med fordypningsemnet sitt, er de ved hjelp av denne øvelsen allerede kjent med måten å formulere gode spørsmål på.

Tenkeskriving

En siste måte å starte opp emnet på, er å la elevene fritt skrive om et norskfaglig tema de er opptatt av eller som de kunne tenke seg å fordype seg i. Hva, hvorfor og hvordan. Tekstene trenger ikke være så lange, og det er ikke nødvendig med formelle eller innholdsmessige krav til disse tekstskissene. Etter at elevene har skrevet seg ferdige, kan tekstskissene brukes i en klassesamtale om forventninger knyttet til fordypningsemnet, eller som utgangspunkt for en samtale mellom lærer og den enkelte elev i oppstarten av fordypningsemnet.

Generelle råd til lærer og elev

Råd til lærer

Som nevnt, kan det være lurt om lærer setter rammene for presentasjonsform, omfang og emne. For mange elever i denne aldersgruppen, kan arbeidet med problemstilling og innhold

være utfordrende nok i seg selv. Ettersom dette sannsynligvis er elevenes første møte med denne type omfattende fordypningsoppgave, er det viktig at elevene får grundig veiledning og oppfølging underveis. Arbeidet vil mest sannsynlig foregå over tid, og mye av arbeidet vil kanskje foregå på hjemmebane. Da er det viktig at prosessen på en eller annen måte blir fulgt opp av lærer underveis, slik at ikke eleven skriver seg bort uten at dette blir oppdaget og korrigert.

Råd til elevene

- Bruk tid på å velge deg tema du vil jobbe med. Tenk kreativt og utradisjonelt.
- Rådfør deg med lærer når du velger presentasjonsform og utarbeider en problemstilling.
- Arbeid grundig med disposisjonen. Det gir arbeidet retning og sparer deg for tid.
- Husk at du i et fordypningsemne skal gjøre rede for, analysere, reflektere og drøfte.
- Unngå å skrive deg fast. Planlegg teksten og forsøk å tenke ut hvilke vanskeligheter og utfordringer du vil kunne støte på underveis. Juster eventuelt problemstillingen underveis mens du jobber.
- Vær nøye med utvalg av kilder, vær kildekritisk, bruk kildene korrekt og oppgi dem.
- Lag deg en arbeidsplan for når og hvordan du skal arbeide med fordypningsemnet.
- Bruk nett, spør lærer og la deg inspirere av fordypningsoppgaver skrevet av andre.
- Sett deg grundig inn i rammene for fordypningsemnet.

Tips til undervisningen

Her finner du et utvalg øvelser med ulik vanskegrad. Formålet med øvelsene er å spisse elevenes kompetanse og ferdigheter før eksamen. Noen av øvelsene vil elevene kanskje ha vært innom før, men det spiller ingen stor rolle i denne sammenheng.

Collage

Passer for?

Oppgaven passer for alle elever.

Hva øver du på?

I denne øvelsen trener elevene på visuell presentasjon av tema eller emne. Elevene får øvd på å hente informasjon, presentere tema og på presentasjonsteknikk.

Hvordan løses oppgaven?

Øvelse til muntlig eksamen

- 1 Velg om presentasjonene skal foregå i hel klasse eller i grupper på to til tre elever.
- 2 Oppstart. Elevene oppretter et tomt dokument på Pc-en sin. Hver elev får utlevert et emne eller tema av lærer som de skal jobbe med. Elevene skal kun bruke bilder, symboler og lignende i presentasjonen sin.
- 3 Sett av tilstrekkelig tid til informasjonsinnhenting og arbeid med presentasjonen.
- 4 Etter dette skal hver enkelt av ved hjelp av collagen sin holde presentasjonen sin for de andre.
- 5 Dersom det er tid, bør det tas en oppsummerende runde der klassen får reflektere over hva det innebærer å fordype seg i et tema.

Kildesøk

Passer for?

Oppgaven passer for alle elever.

Hva øver du på?

Her skal elevene trene på å forta nøyaktige og relevante søk på Internett. Dette er en ferdighetsøvelse det er lurt å foreta jevnlig med elevene.

Hvordan løses oppgaven?

Utgangspunktet for øvelsen er oppskriften på internettsøk på side 44 i *Fabel 10*. Før elevene setter i gang på egen hånd, bør lærer vise hvordan presise søk utføres. Deretter presenteres elevene for kjente og mindre kjente personer, og på emner og fraser som de skal foreta søk på. Først skal de søke helt fritt, uten å benytte seg av tipsene på side 44, så skal de benytte seg av søketipsene. Elevene skal notere seg ulikhetene i søkene. Aktuelle spørsmål kan være: Hva slags nettsider fikk de fram? Hvem står bak nettsidene? Hvilken relevans hadde nettsidene til søket? Diskuter avslutningsvis betydningen av å kunne foreta presise og relevante søk på nett.

Refleksjonsskriving

Passer for?

Oppgaven passer for alle elever.

Hva øver du på?

Tenkeskriving/refleksjonsskriving er en utforskende form for skriving. Formålet med denne øvelsen er å reflektere og å få ideer. Elevene skal skrive for å skaffe seg oversikt og sortere tankene knyttet til et bestemt tema uten å måtte ta hensyn til en mottaker, sjangerkrav, rettskriving og form.

Hvordan løses oppgaven?

La elevene få velge seg et norskfaglig tema de er opptatt av eller som de ønsker å lære mer om. Oppgaven kan løses individuelt eller to og to. Skriveoppgaven kan formuleres på flere måter, for eksempel: «Skriv alt du vet om temaet ditt», eller «Skriv hvorfor du ønsker å lære mer om temaet ditt.» Elevene skriver i 3–5 minutter. Etter skriveøkten kan teksten deles med en samarbeidspartner for å få respons på ideene og tankene som er arbeidet fram. Teksten kan også brukes i sammenheng med oppstarten av fordypningsemnet, når elevene funderer over hva de skal fordype seg i.

Strukturert tankekart

Passer for?

Oppgaven passer for alle elever.

Hva øver du på?

Denne øvelsen passer som en del av arbeidet med disposisjonen av fordypningsemnet. Øvelsen gir elevene en visuell oversikt over struktur og innhold, og kan derfor hjelpe dem med å skrive en god disposisjon. Bruk kopioriginalen «000 Strukturert tankekart og disposisjon» eller nettsteder som tilbyr tankekarttjenester.

Hvordan løses oppgaven?

Oppgaven er individuell og kan løses på to måter. Elevene kan enten sjekke sin egen problemstilling og ferdige disposisjon ved å fylle informasjon inn i det tomme tankekartet, eller de kan ta utgangspunkt i problemstillingen sin, utvikle tankekartet og bruke dette som disposisjon for fordypningsoppgaven. Mange elever låser seg i en måte å lage disposisjoner på, eller sliter med å utarbeide en skriftlig disposisjon. Derfor kan det å utarbeide tankekart som kan erstatte den skriftlige varianten av disposisjonen være en god erfaring for mange.

Tolke oppgaveteksten**Passer for?**

Oppgaven kan løses av alle, men passer best for elever som behersker struktur og abstrakt tenkning.

Hva øver du på?

I denne øvelsen trener elevene på å tolke oppgavetekster

Hvordan løses oppgaven?

Oppgaven løses individuelt eller to og to. Elevene får tilgang til tidligere eksamensoppgaver og følger oppskriften i læringsplakaten på side 16 i *Fabel 10* i arbeidet med å tolke de ulike eksamensoppgavene. Etter skriveøkten kan teksten deles med en samarbeidspartner for å få respons på ideene og tankene som er arbeidet fram.

Begrepskart**Passer for?**

Oppgaven kan løses av alle.

Hva øver du på?

I denne øvelsen trener elevene på å definere og kategorisere begreper. Øvelsen kan brukes i oppstarten av fordypningsemnet, hvor elevene arbeider med å formulere egne problemstillinger.

Hvordan løses oppgaven?

Elevene bruker ett eller flere sentrale begreper hentet fra egen problemstilling. Oppgaven går ut på å forstå betydningen av begrepet ved å definere begrepets synonymer og egenskaper, og å vise eksempler på fenomenet. Til denne oppgaven kan eleven benytte seg av kopi-originalen «000 Begrepskart».

Vurdering

Skal elevene presentere emnet sitt muntlig, skriftlig eller skal de gjøre begge deler? Dette er selvsagt avgjørende for hvordan man skal vurdere elevenes fordypningsemner. Om presentasjonen er skriftlig eller muntlig, så vil uansett innhold og struktur være vesentlig. I en muntlig presentasjon vil i tillegg stemmebruk og kontakt med publikum måtte vurderes, mens i en

skriftlig presentasjon vil formelle skriveferdigheter måtte vurderes. Her er en liste over noen kjennetegn som ofte bidrar til å skape gode fordypningsemner:

- En konkret og målbar problemstilling
- Bruk av tittel som skaper oppmerksomhet
- Original og kreativ problemstilling
- En oversiktlig og strukturert presentasjon av tema
- Klar inndeling av teksten i momenter
- En avslutning som presenterer eventuelle funn knyttet til problemstilling og innledning
- Bruk av relevant fagspråk, fagterminologi og eventuelle litterære og språklige virkemidler som tilfører teksten noe ekstra
- Mottakerbevissthet

Differensiering

Motivasjon og metoder for å komme i gang, og det å holde seg til disposisjonen, er ofte den største utfordringen for en del elever når de skal arbeide med fordypningsemnet. De fleste elever, også elever med høy skrivekompetanse, vil ha behov for veiledning og hjelp til å lage en god problemstilling og disposisjon. I dette arbeidet kan elevene ha god nytte av å se eksempler på gode problemstillinger og disposisjoner.

For elever med lav skrivekompetanse, kan det være lurt å veilede disse til å lage enkle problemstillinger som de er i stand til å jobbe med. Man kan for eksempel ta utgangspunkt i noe de interesserer seg for, eller et emne de allerede kan noe om. I tillegg er det arbeidsbesparende å hjelpe dem med kilder og litteratur. Ofte kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i noe de allerede har lest.

Oppgaveveiledning og fasit

Oppgaver side 36

Oppgave 1a og **2** er ment som uhøytidelige oppstartsoppgaver for å få i gang en refleksjon omkring fordypningsemnet. Målet er å få elevene til å se at fordypningsemnet åpner for mange og spennende muligheter. Oppgavene kan også trigge elevenes nysgjerrighet og motivasjon, noe som vil gjøre oppstarten av arbeidet med nytt emne enklere.

Oppgaver side 37

I **oppgave 3** og **4** skal elevene fokusere på presentasjonsform. De skal finne ut hvilken presentasjonsform som vil passe best for dem og den oppgaven de skal arbeide med. Hvis ikke lærer allerede har bestemt presentasjonsformen, vet vi av erfaring at mange elever trenger hjelp og veiledning til å velge en presentasjonsform som passer best til det temaet de ønsker å arbeide med. Mange elever velger ofte tradisjonelle løsninger, løsninger de trives best med, og tar ofte ikke hensyn til om løsningen passer til oppgave og tema.

Oppgaver side 41

I **oppgave 5, 6 og 7** skal elevene produsere egne problemstillinger og diskutere med sidemannen styrker og svakheter med forslagene de har laget. Her kan elevene ha nytte av å bruke læringsplakaten på side 39 for å kunne begrunne hvilke problemstillinger som er svake og hvilke som er sterke. I **oppgave 8** diskuterer elevene hva slags utfordringer som er knyttet til de ulike problemstillingene ved å jobbe med disse. Deretter begrunner de hvilke av problemstillingene de ville ha valgt å jobbe med, og hvilke de hadde valgt bort. Oppgaven har som mål å øke elevenes bevissthet når de utarbeider og velger seg problemstilling. I **oppgave 9 og 10** skal de bearbeide problemstillingene de har valgt å jobbe videre med for at de skal bli mer personlige. De kan for eksempel bytte ut forfatteren i den opprinnelige problemstillingen med en forfatter de kunne tenke seg å jobbe med selv.

Oppgaver side 42

I **oppgave 11, 12, 13, 14 og 15** skal elevene arbeide med presentasjonsformen. Skal det være en muntlig eller skriftlig presentasjonsform, hva er formålet med fordypningsoppgaven og hvilken sjanger passer til dette formålet? Oppgaven forbereder elevene til å ta dette valget, ved å vise dem at de ulike sjangrene har ulike styrker, og at de derfor må tenke nøye igjennom hva som er formålet med fordypningsemnet. Disse oppgavene fungerer som repetisjonsoppgaver, og på denne måten får de frisket opp sjangerkunnskapene sine. Skal de foreta et kvalifisert valg av sjanger, må de vite og forstå hva de har å velge mellom. Oppgavene ender i en samtale med sidemannen, slik at de kan få respons på valgene sine.

Oppgaver side 44

I **oppgave 16 og 17** arbeider elevene med å søke etter informasjon på nettet. Mange elever bruker mye tid på nettet hvor de formålsløst leter etter informasjon de kan bruke i fordypningsoppgaven sin. Ofte havner de opp med å bruke informasjon som ikke er relevant for oppgaven, bare fordi de ikke er i stand til å bruke søkeverktøyet som er tilgjengelig. Disse oppgavene, og tipsene på side 44 i *Fabel 10* om hvordan de skal foreta gode søk på nettet, vil hjelpe elevene i denne delen av arbeidsprosessen.

Oppgaver side 47

I **oppgave 18 og 19** skal elevene arbeide med å utarbeide ulike innledninger som passer til to konkrete problemstillinger. Her gjelder det å få elevene til å forstå betydningen av å formulere en innledning slik at den vekker nysgjerrighet, at leseren får lyst til å lese fordypningsoppgaven. Det er også viktig at elevene forstår at problemstillingen alltid skal integreres i innledningen. Det er på denne måten du presenterer hva du skal finne ut av. I **oppgave 20** arbeider elevene med innholdsdelen av fordypningsemnet og de skal forsøke å tenke seg til hvilke funn den oppgitte problemstillingen kunne ha ført til. Poenget her er at elevene skal forstå at en god problemstilling ofte er formulert slik at leseren på egen hånd kan se for seg hva slags type funn eller konklusjoner oppgaven vil ende opp med. I **oppgave 21** handler det om å gjøre elevene bevisste på betydningen av en god konklusjon. Hvordan skal de oppsummere funnene sine? Hvordan skal de formulere konklusjonen? Eksempelteksten på side 47 i *Fabel 10* kan hjelpe dem med dette arbeidet.

8

Roman

Ressurser til kapitlet

Læreboka *Fabel 10*

Side 153–175

Tekster

- Knut Hamsun: *Victoria*, side 342
- Sigrid Undset: *Kransen*, side 351
- Erlend Loe: *Naiv.Super.*, side 357
- Helga Flatland: *Bli hvis du kan. Reis hvis du må*, side 363
- Sunniva Relling Berg: *Utfor*, side 367
- John Green: *Faen ta skjebnen*, side 374

Kopioriginaler

- 000 Vurderingsskjema bokanmeldelse
- 000 Kjennetegn roman og novelle
- 000 Sammenlikne romaner fra før og nå
- 000 Strukturert tankekart om roman

Lærerens digitalbok

- Lenke til lærerveiledningen
- Kopioriginaler i pdf-format
- Lydfiler til kapitlet
- Lydfiler til eksempelteksten
- Lenke til Digital elevressurs – Basis

Digital elevressurs – Basis

lokus.no/direkte/fabel/basis

- Læringsplakatene
- Digitale oppgaver
- Kapittelquiz

Kapitlet og læreplanen

Kompetansemål

I dette kapitlet i verket tar vi spesielt for oss følgende kompetansemål fra læreplanen:

- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering
- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger
- gjenkjenne virkemidlene humor, ironi, kontraster og sammenligninger, symboler og språklige bilder og bruke noen av dem i egne tekster
- presentere tema og uttrykksmåter i et utvalg sentrale samtidstekster og noen klassiske tekster i norsk litteratur

Læringsmål

I læreboka er målene fra læreplanen brutt ned, og etter å ha arbeidet med kapitlet skal elevene kunne:

- forklare hva en roman er, og hvordan den skiller seg fra en novelle
- beskrive hvordan romaner kan være bygd opp på forskjellige måter
- tolke tema og budskap i en roman
- forklare forskjellen på en anmeldelse og en analyse

Faglig bakgrunnsstoff

Romansjangeren kan defineres som en av de nyeste skjønnlitterære sjangrene, med historie tilbake til 1700-tallet. Likevel finner vi lengre fortellinger helt tilbake til litteraturens begynnelse, men da gjerne skrevet på vers i stedet for prosa, og med et religiøst eller mytisk innhold. I dag er romansjangeren mye mer lest enn andre litterære sjangre, nye undergrupper av romaner kommer stadig til, og romansjangeren er veldig vid.

I revidert læreplan er roman ikke nevnt spesifikt, men går under samlebegrepet «litteratur» og «tekster i ulike sjangre». De fleste elevene vet nok hva en roman er, men det kan være godt å få det avgrenset og gjennomgått fordi de må ha kjennskap til sjangeren. Det finnes så mange ulike typer romaner at vi ikke har ønsket å gå inn i en grundig gjennomgang av dette, men bare nevner at det finnes ulike inndelinger. Den såkalte «ungdomsromanen» leses av stadig flere barn og voksne, så kanskje er det leseerfaringer og interesser som styrer våre preferanser mer enn alder?

I kapittel 8, «Roman», vil vi særlig skape leselyst hos elevene. Forskere har funnet ut at høytlesing har en stor effekt på barns læring og leselyst. Vi mener det er svært verdifullt å sette av tid til å lese sammen i klassen. Lærers høytlesing, eller å lytte sammen til lydbok, har stor effekt på elevenes utvikling som lesere, og det kan bedre deres evne til å skrive selv. Å lese klassesett i fellesskap kan være en god måte å variere undervisningen samtidig som man arbeider med dette kapitlet. Å sette av tid til elevenes egen lesing i selvvalgte romaner er også verdifullt. Det gir deg dessuten en mulighet for å ta med egne bøker og lese i dem, samtidig som elevene leser i sine. Å snakke om hva du som norsklærer selv liker å lese, og

være en «lesende lærer», har vist seg å være en stor inspirasjon, og utfordrer elever til å kaste seg over stadig mer avanserte tekster.

Elevens evne til å tolke det de leser blir vektlagt i læringsmålene. Vi har valgt å lage oppsett for tolkning i form av anmeldelse, og i tillegg gi elevene mulighet til å gjøre en grundigere analyse, for eksempel i forbindelse med det litterære fordypningsemnet.

Kilder og tips til videre lesing

Det forskes mye på leseopplæringen, og det publiseres stadig nye tekster om dette emnet, blant annet hos Lesesenteret og Skrivesenteret. Flere av teoribøkene som brukes i lærerutdanningen har gode innfallsvinkler om hvordan å lese og bruke romaner sammen med elevene:

- Bjorvand, Agnes-Margrethe og Tønnessen, Elise Seip: *Den andre leseopplæringa. Utvikling av lesekompetanse hos barn og unge*, Universitetsforlaget, 2002
- Fjørtoft, Henning: *Norskdidaktikk*, Fagbokforlaget/LNU, 2014
- Lillesvangstu, Marianne, Tønnessen, Elise Seip og Dahll-Larssøn, Hanne: *Inn i teksten – ut i livet. Nøkler til leseglede og litterær kompetanse*, Fagbokforlaget/LNU, 2007
- Skaftun, Atle: *Litteraturens nytteverdi*, Fagbokforlaget/LNU, 2010

Nettressurser:

- <http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Ressurser-for-larere-pa-ungdomstrinnet/Lesing---for-larere-pa-ungdomstrinnet/Komponenter-i-god-leseopplaring/4-A-utvikle-motiverte-og-engasjerte-lesere/>
- [www.barnebokkritikk](http://www.barnebokkritikk.no)
- www.foreningenles.no
- www.lesesenteret.no
- www.uprisen.no

Se nettsiden til ditt nærmeste offentlige bibliotek, eller til Deichmanske og Bergen Offentlige Bibliotek, som har gode lister over romaner egnet for ungdom.

Arbeid med kapitlet

Viktige ord og begreper

• Fiksjonstekst/ skjønnlitteratur	• Tema	• Sammenlikning
• Konflikt	• Budskap	• Kontrast
• Spenningskurve	• Tolkning	• Symbol
• In medias res	• Analyse	• Troverdighet
• Kronologisk oppbygging	• Anmeldelse	• Originalitet
• Retrospektiv teknikk	• Fortellerteknikk	• Romanserier
• Bokomslag	• Forteller	
• Vaskeseddel	• Synsvinkel	
• Motiv	• Skildring	
	• Metafor	

Om kapitlet

I *Fabel 8* gikk vi i kapittel 9, «Fortellinger», gjennom sjangeren fortelling og typiske trekk ved denne. I kapittel 9, «Novelle», i *Fabel 9* viser vi hvordan en novelle er en type fortelling, men med flere rammer enn en «fortellingen», slik denne blir forklart i *Fabel 8*. I dette kapitlet om romansjangeren, viser vi hvordan litterære virkemidler kan bli brukt i lengre skjønnlitterære, episke tekster, med utgangspunkt i begrepsinnlæringen fra *Fabel 8* og *9*. Blant annet utvider vi begrepet *synsvinkel* med en mer omfattende modell enn den vi har vist tidligere, og legger til begrepene *troverdighet* og *originalitet* som mulige innfallsvinkler for å diskutere romanens kvalitet. Vi har dessuten valgt å fokusere litt på romanens utseende, på omslag og vaske-seddel, for å vise hvordan tekstens utside har betydning både for tolkning og målgruppe.

Kapittel 8, «Roman», starter med en kort anmeldelse av eksempelteksten fra nettstedet til Uprisen (uprisen.no). Forfatteren har generøst latt oss trykke anmeldelsen sin, og vi ønsket å ha den med fordi den er godt og ærlig skrevet. Samtidig viser anmeldelsen at eleven kunne hatt nytte av et større vokabular når han skal skrive om en roman. Med dette kapitlet har vi tenkt at han kunne ha tilegnet seg dette vokabularet, og skrevet enda mer presist om skifte av synsvinkel, hopp i tid, spenningsoppbygging og skildringer. Det kan være interessant om dine elever selv oppdager dette, dersom dere går tilbake til teksten på oppslagssiden (*Fabel 10*, side 153) etter å ha arbeidet dere gjennom kapitlet.

Tanken bak kapitlet er også at elevene kan se sammenhengen mellom fortellinger, noveller og romaner. Dessuten at de skal få lyst til å lese romaner, og skrive om dem. Vi prøver å få eleven til å ta utgangspunkt i egne leseropplevelser når de skal gjennomgå teorien. Å skrive en komplett analyse av en roman er vanligvis ikke et læringsmål før på videregående trinn. Vi har likevel valgt å ta med en forenklet modell for romananalyse, slik at du kan velge om du vil arbeide på dette nivået med noen av elevene, eller om alle skal skrive anmeldelse. Uansett hva du velger, vil det være fint for elevene å vite hva som skiller en analyse fra en anmeldelse.

Om eksempelteksten *De som ikke finnes*

De som ikke finnes er skrevet av Simon Stranger og kom ut på Cappelen Damm i 2014. Serien om Samuel og Emilie er i følge forfatteren avsluttet nå, etter tre romaner. Titlene på de første romanene i serien er *Barsakh* (2009) og *Verdensredderne* (2012). De tre bøkene tar opp flere problemer ungdom i ulik grad er opptatt av: båtflyktninger, slaveforhold i tekstilfabrikker og papirløse flytninger i Norge. Alle bøkene har tydelig motiv, tema og budskap, og de er uttrykk for en realistisk tradisjon der romanen tar opp samfunnsproblemer. Vi håper eksempelteksten vil appellere både til jenter og gutter, og at elevene vil ha lyst til å lese hele romanen etter å ha blitt kjent med den i eksempelteksten. Et annet argument for å velge nettopp denne teksten, er at romanen gir oss mulighet til å se inn i en livssituasjon vi ellers kjenner mest til gjennom saktekster. Når leseren blir kjent med litterære figurer som opplever problemer på kroppen, kan dette bidra til økt forståelse og empati.

De som ikke finnes egner seg godt til bruk sammen med elever på ungdomstrinnet. Den er lettest, og ikke så lang (175 sider). Språk og synsvinkel skifter flere steder i teksten, noe som gjør det enkelt å vise elevene hvordan en roman kan være bygget opp på en mer avansert måte enn en novelle. I 2015 ble romanen nominert til Nordisk råds barne- og ungdomslitteraturpris. Det vil være en stor fordel for lærer å ha romanen tilgjengelig som bok eller lydbok mens man arbeider med kapitlet. Eksempelteksten er et utdrag fra siste halvdel av romanen, s.125–126 om Samuel, og s. 139 om Emilie. Vi håper eksempelteksten vil skape interesse for

å lese eller høre resten av romanen, men kapitlet er selvsagt skrevet på en slik måte at man kan lese en annen roman og diskutere teorien opp mot denne.

Om romanutdragene i tekstsamlingen

I tekstsamlingen finner du utdrag fra to klassikere i norsk litteratur: *Victoria* (1898) av Knut Hamsun og *Kransen* (1920) av Sigrid Undset. Begge romanene er filmatisert (2014 og 1995). Du finner dessuten tre utdrag fra nyere romaner, tre norske og en oversatt: Erlend Loes *Naiv. Super.* (1996), Helga Flatlands *Bli hvis du kan. Reis hvis du må* (2010), Sunniva Relling Bergs *Utfør* (2011) og John Greens *Faen ta skjebnen* (*The Fault in our stars*, 2012, oversatt 2013, filmatisert 2014). Du kan lese mer om disse romanutdragene i lærerveiledningen om tekstsamlingen, side 000–000.

Forslag til emnestartere

Kjennetegn på noveller og romaner

Vi har laget en kopioriginal som kan brukes for å repetere hovedtrekk i novellesjangeren, samtidig som man diskuterer hva en roman er (se kopioriginal «000 Kjennetegn roman og novelle»). Originalen inneholder en oversikt over noen litterære virkemidler, samt spenningskurve. Elevene kan selv skrive ned noveller og romaner de har lest i skjemaet. Deretter kan dere ta for dere et par av tekstene i hver sjanger og se på hvordan de passer inn med kjennetegnene i skjemaet. Kopioriginalen kan brukes som en introduksjon til arbeidet med kapitlet, eller som repetisjon før eksamen.

Hvilke romantyper liker du?

Finn ut hvilke romaner elevene liker. Når eleven er kjent med seg selv som leser, gir det et godt grunnlag for å utvikle seg videre og utfordre seg selv. De fleste må gjennom perioder med «serielesing» før de går over på mere avanserte tekster. Mange elever har slike perioder i alderen 10–16 år, og kanskje kommer det igjen når de blir voksne, og vil lese alle bøkene i en bestemt krim- eller romantikkserie.

Dersom en elev helst bare vil lese bøker i samme serie, eller en spesifikk type bøker, er det viktig å oppmuntre til dette, samtidig som du utfordrer eleven til å forklare hva det er han eller hun liker så godt i disse bøkene. Svaret på dette spørsmålet vil gi deg mulighet til å anbefale mer avanserte bøker når eleven er ferdig med serien. Kjennskap til elevene som lesere gir dessuten et godt grunnlag for å spørre en bibliotekar om anbefalinger. Dersom du ikke har brukt kopioriginalen «6 Kartlegging av leseopplevelser» fra lærerveiledningen til *Fabel 9* tidligere, kan det være en god anledning nå.

Å skrive en bokanmeldelse

Motivasjon er den viktigste faktoren når elevene skal skrive egne tekster. Det er derfor lurt å lage en arena der bokanmeldelsene skal publiseres. Det kan være på en offentlig nettside, et samarbeid med lokalavisen eller det lokale biblioteket, eller internt på skolen. Premiering for beste anmeldelse har også vært prøvd ut, med stor suksess.

I tillegg til motivasjon, er det en god hjelp med oppskrift på hvordan teksten skal skrives. En oppskrift på anmeldelse finner du som kopioriginal i denne lærerveiledning (se kopioriginal «000 Vurderingsskjema bokanmeldelse»). På nettsidene til Uprisen, uprisen.no, ligger

det også en oppskrift på å skrive anmeldelse som ikke har like mange krav som den vi har laget til *Fabel 10*.

Inn i romanens univers

Bruk rollespill for å komme inn i romanens univers sammen med elevene. Hvordan ville hovedpersonen opptrådt i en bestemt situasjon? Her kan du ta utgangspunkt i eksempelteksten (*Fabel 10*, side 155–157). Utdraget om Samuel som går ut i elven, og som oppdager en gutt bak seg, kan være bakteppe for et rollespill elevene kan lage i smågrupper. Det samme kan scenen der Samuel banker på vinduet til Emilie midt på natten, og hun til slutt slipper ham inn. Rollespillet lar elevene leve seg inn i situasjonene de leser om, og skaper økt forståelse for teksten. Du finner flere tips til dramateknikker som grep for å komme inn i et tekstunivers i lærerveiledningen til kapittel 9, «Dramatikk».

Tips til undervisningen

Felles høytlesing med logg

Hva øver du på?

Ved felles høytlesing får hele elevgruppen delta i samme litterære univers, noe som gir mulighet for litterære samtaler og diskusjon av teorien i kapitlet opp mot en større felles tekst enn eksempelteksten i romankapitlet. Lydbokforlaget har laget en fin innspilling av *Victoria* av Knut Hamsun, lest av Nils Johnson.

Hvordan løses oppgaven?

Etter å ha hørt et utdrag fra teksten kan elevene enten løse en skriveoppgave, eller ha en litterær samtale. Skriveoppgavene bør være så konkrete som mulig, slik at elevene kommer inn i handlingen og kan begynne å forstå det som ligger «mellom linjene» i teksten. Oppgaver som spør etter de litterære figurenes forhold til hverandre og hva som har skjedd før handlingen i romanen begynner, kan ofte være gode å starte med. I en litterær samtale bør du stille spørsmål som får elevene til å observere, reagere og reflektere over det de har hørt eller lest. Elevene kan få tenke seg om før de svarer, og gjerne svare i mindre grupper, slik at alle tør å delta. I en litterær samtale er det ingen fasitsvar, og den fungerer best om læreren ikke svarer på spørsmålene selv.

Fordypningsemne om romaner før og nå

Hva øver du på?

Læringsmålet om å «presentere tema og uttrykksmåter i et utvalg sentrale samtidstekster og noen klassiske tekster i norsk litteratur», kan danne utgangspunkt for det litterære fordypningsemnet. Be elevene velge seg en samtidsroman og en klassisk roman fra norsk litteratur, gjerne ut i fra en liste. (Slike lister finnes det en del av etter hvert. Spør på biblioteket.)

Hvordan løses oppgaven?

Først kan elevene lage en hypotese og en problemstilling ut i fra romanene de har valgt. De kan lage et dokument som inneholder forside, innholdsfortegnelse, forord og en anmeldelse eller analyse av hver av romanene. Videre kan de skrive en sammenlikning av de to romanene, der de også drøfter problemstillingen sin. Kopioriginalene «000 Strukturert tankekart

om roman» og «000 Sammenlikne romaner fra før og nå» kan brukes i dette arbeidet, som et utgangspunkt for sammenlikningen.

Flaks og uflaks – konfliktene styrer handlingen

Hva øver du på?

Gjennom å snakke om handlingen i en roman som fortellingen om hovedpersonens flaks og uflaks, kan elevene øve seg i å se strukturene i fortellingen, og bli flinkere til å skrive egne fiksjonstekster med god spenningsoppbygging. Mange ungdomsromaner er nemlig konstruert på følgende måte: En hovedperson har det vanskelig på grunn av svært mye uflaks i livet. Etter hvert som fortellingen utvikler seg, har hovedpersonen flaks, uflaks og flaks igjen, hele tiden annen hver gang. Mot slutten av romanen blir det som regel tettere og tettere mellom flaks og uflaks, helt til det kan se ut til at uflaksen vil til å ende med død eller katastrofe. Heldigvis avsluttes det alltid med flaks til slutt.

Hvordan løses oppgaven?

Ta for dere en roman du og elevene kjenner godt. Prøv å lage en skisse for hovedpersonens flaks og uflaks. Eksempel på velegnede bøker er *Twilight*-serien, *Harry Potter*, *Dødslekene* (*The Hunger Games*) eller *Hobbiten*. Mange spenningsfilmer kan også brukes til å avsløre denne type spenningsoppbygging.

Skildringstyveri

Hva øver du på?

Ved å ta utgangspunkt i en eller flere skildringer fra en profesjonell forfatter, kan elevene utvikle egne fortellinger. Forfattere arbeider gjerne på denne måten, ved å låne fra hverandre og skape sin egen stil ut i fra dette. Ved å ta flere skildringer og binde dem sammen med egne dialoger, tankereferat og handlingsreferat, får elevene større forståelse for å variere fortellermåter.

Hvordan løses oppgaven?

Bruk f.eks. en av tekstene i tekstsamlingen som er rik på skildringer, slik som Sigrid Undsets *Kransen* (*Fabel 10*, side 351). Ta ut en av skildringene og diskuter den med elevene. Hva får forfatteren fram gjennom denne skildringen? Be dem deretter skrive i tre minutter for å lage en rammefortelling der skildringen kan passe inn. Dette kan utvikles til en kort fortelling eller novelle, eller man kan låne andre skildringer og «sample» dem inn i egne tekster. Dersom elevene har en egen lesebok de holder på med, kan de bruke denne til å lete etter en skildring de vil bruke videre. En annen mulighet her, er at elevene arbeider i grupper på tre til fire. En starter med å låne en skildring fra sin bok og skrive i tre minutter. Deretter er det nestemanns tur til å skrive videre på noe som skal bli en hoveddel. Fortsetter man slik en stund, kan det bli noen artige fortellinger.

Vurdering

Læreplanen sier at elevene skal kunne samtale om form, innhold og formål, tolke, sammenlikne og fordype seg i «ulike typer tekster», hvori vi tolker at romaner er en sentral teksttype. Elevene skal dessuten kunne gjenkjenne språklige og litterære virkemidler. Begrepet «sammenlikne» tolker vi slik at det kan være sammenlikninger mellom ulike tekster i et forfatter-skap, mellom romaner fra samme periode, eller sammenlikning mellom romaner fra ulike perioder, slik vi legger opp til som en mulighet i denne lærerveiledningen. Kapitlet legger opp til både skriftlig og muntlig vurdering.

Den skriftlige vurderingen kan være i form av en romananmeldelse. Vurderingsskjema til dette finner du i kopioriginalen «000 Vurderingsskjema bokanmeldelse». Dette vurderingsskjemaet er utarbeidet på grunnlag av teksten i kapitlet. Det kan også være en skriftlig vurdering av et lengre fordypningsemne om romaner. Se kopioriginalen «000 Sammenlikne romaner fra før og nå», eller lærerveiledningen til kapittel 2, «Fordypningsemne».

Til fordypningsemnet kan vurderingen også være muntlig, f.eks. en presentasjon. Den muntlige vurderingen av læringsmålene bør dessuten inneholde læringssamtaler og litterære samtaler. Du kan lese mer om litterære samtaler og andre metoder i litteraturundervisningen i lærerveiledningen til *Fabel 9*, kapittel 2, «Å lese for å oppleve». Det mest sentrale i disse samtaletypene, er at elevene lærer seg å tolke det de har lest på egen hånd, og diskuterer seg fram til gode tolkninger sammen, uten at tolkningen blir «servert» fra læreren.

Differensiering

Kapittel 8, «Roman», er delt i to: Å lese romaner, og å skrive om romaner. Når det gjelder å lese romaner, handler differensiering først og fremst om å finne rett roman til den enkelte, eller lage gode oppgaver, gjerne i et hefte der elevene kan fylle ut etter hvert som de leser, noe som støtter leseforståelsen om man leser en roman høyt eller hører lydbok. Vi har positive erfaringer med å høre felles lydbok og skrive logg sammen i mindre grupper av elever som har krav på spesialundervisning i norsk. En roman vi har brukt til dette, har blant annet vært *Hull* (1998) av Louis Sachar. Romanen har spennende handling og korte kapitler. I tillegg til mange lett gjenkjennbare litterære virkemidler, er det flere lag i handlingen som elevene må tolke seg fram til. Romanen er også filmatisert (2003).

På biblioteket finnes «lettebøker» og bøker med illustrasjoner, for elever som har behov for dette. Kvaliteten til «lettebøkene» er ujevn, og ofte kan en roman med lengre setninger som man vet holder god kvalitet være mer motiverende å lese for elevene. Å lese en roman som er filmatisert kan være en fordel. Å lese en roman med lovnad om å skulle få se filmen etterpå, kan være en god motivasjon. Sammenlikning mellom roman og film kan dessuten føre til gode samtaler om virkemidler.

I den andre delen av kapitlet, der vi trener på å skrive om romaner, er differensieringen tenkt inn i kapitlet. Det vil si at noen elever kan skrive enkle anmeldelser etter tydelig skrivemønster, mens andre kan prøve seg på mer avanserte analyser. Kapitlet kan dessuten være en god støtte til elever som skal skrive litterært fordypningsemne med utgangspunkt i romaner. I *Fabel 10* går vi gjennom mange litterære og språklige virkemidler. For elever som synes

gjennomgangen av de litterære og språklige virkemidlene er vanskelig å forstå, kan du hente enklere skjemaer med litt færre begreper i kapittel 9, »Fortellinger», i *Fabel 8* eller kapittel 9, »Novelle», i *Fabel 9*.

Oppgaveveiledning og fasit

Oppgaver side 153

Oppgave 1 Her kan du bruke kopioriginalen «6 Kartlegging av leseopplevelser» på side 184 i lærerveiledning til *Fabel 9*, om du vil bruke et skjema. Alternativt kan elevene skrive om dette i leselogg.

Oppgaver side 158

Disse oppgavene skal sikre at elevene har lest og forstått eksempelteksten. **Oppgave 2a** Personskjemaet finner du også i lærerveiledningen til *Fabel 9* og i lærerens digitalbok.

Oppgave 4 Å skrive et brev er en måte å engasjere seg personlig i handlingen i teksten.

Elevene kan lese brevene høyt for hverandre i smågrupper. **Oppgave 5** Etter at elevene har skrevet ned samtalen de tror vil foregå mellom Samuel og gutten, kan du lese side 127–129 i romanen høyt for elevene.

Oppgaver side 161

Oppgave 6 er ment å være en forholdsvis enkel oppgave for å forstå begrepene «motiv», «tema» og «budskap». Motivet i dette tekstutdraget er en papirløs innvandrer som går gjennom Oslo sentrum. Tema kan være det å føle seg fremmed, utenfor og usynlig. Budskapet kan være at mennesker i Oslo ikke ser hele virkeligheten som omgir dem. **Oppgave 7a** kan få elevene til å se hvor nøye gjennomtenkt omslag og tittel som regel er. **Oppgave 7b** Hvis Samuels ansikt havner over Emilies og over romanens tittel, kan vi si at maktforholdet mellom dem blir snudd opp–ned, og at det blir Emilie som står nærmest tittelen, og har hodet under havoverflaten til det øverste bildet. **Oppgave 8** Kan gjøres som en paneldebatt i klassen etter at elevene har prøvd seg i smågrupper. I **oppgave 8a** liker elevene hvert sitt omslag best. Det kan være lurt å skrive ned tre argumenter før debatten starter. I **oppgave 8b** må en elev være for aldersbestemming på omslaget, mens den andre er i mot. Her bør de også skrive ned tre argumenter før de starter debatten. De fleste forlag har sluttet med aldersbestemming på omslaget.

Oppgaver side 164

Oppgave 9 Hoppet i tid blir markert med dobbelt linjeskift og stjerne. **Oppgave 10abc** trener elevene i å se at innledningen i en roman er svært viktig. **Oppgave 11** er en differensieringsoppgave for elever som er ekstra glade i å skrive. Det finnes flere nettsteder der ungdom publiserer tekstene sine, og du kan gjerne utfordre dem til å legge ut kapitlet sitt på et av disse.

Oppgaver side 167

Oppgave 12 Her kan elevene se at selv om setningene om Emilie viser hva hun *gjør*, viser de indirekte også hva hun *tenker*. Eksempel på setninger som markerer Emilies tanker: «nervøs

for at foreldrene skal ha kommet hjem mens hun var i byen med Antonio.» «Alt i orden.» «Hun trenger ikke bekymre seg for politiet mer.» **Oppgave 13** Til denne oppgaven må elevene være kjent med plakaten om forteller og synsvinkel på side 166 i *Fabel 10*. **Oppgave 14** Språket i kapitlene om Emilie er mer dagligdags enn i kapitlene om Samuel. I kapitlene om Samuel finner vi for eksempel korte setninger, nesten som i poesi. **Oppgave 15b** Forfatteren skildrer synsinntrykk og følelse. **Oppgave 15c** Når setningene blir kortere og kortere, og det er linjeskift etter punktum, senkes lesetempoet. Vi leser i samme tempo som den skildrede handlingen vil ta. Dette gjør igjen at spenningen stiger.

Oppgaver side 169

Oppgave 16a På engelsk heter sørgepilen, piletreet med hengende grener, *weeping willow*. Treet er vanlig i parker og på kirkegårder. I litteraturen symboliserer ofte piletreet sorg på grunn av de hengende greinene, og fordi dette er en tradisjonell betydning i mange kulturer. Men det kan også være symbol for styrke og ydmykhet, på grunn av at grenene til piletrærne kan bøyes langt uten å bli skadet eller knekke.

Oppgaver side 171

Oppgave 17 og 18 kan også brukes som oppgaver til heldagsprøve. **Oppgave 21** kan gjøres ganske enkelt ved å si at presentasjonen bare skal vare i 3 minutter. Det kan være en god trening før muntlig eksamen. Da kan du for eksempel legge til noen krav: at det ikke er lov til å bruke manus, og at presentasjonen ikke skal inneholde tekst, bare bilder.

Oppgaver side 173

Oppgave 23a I *Naiv.Super.* er det indre synsvinkel med førstepersonsforteller, der jeg-personen er en figur i fortellingen. Det finnes et lengre utdrag fra denne romanen i tekstsamlingen (*Fabel 10*, side 357). **Oppgave 23b** Språket i utdraget bærer preg av korte setninger med korte en- eller tostavellesord. Tonen i språket kan beskrives som naiv, eller barnslig. **Oppgave 23c** Ut i fra dette utdraget vil man kunne si at jeg-personen er naiv og muligens selvopptatt, særlig med utgangspunkt i hvordan broren blir omtalt. **Oppgave 24a–c** henger sammen, det vil si at man må gjøre a først, og så bygge på med b og c. Denne oppgaven kan også egne seg å gjøre felles i klassen, da med utgangspunkt i en felles anmeldelse.